

Šárka Seifertová

Rekonstrukce slavnostního kroje na hanáckém Slovácku představená na odborném semináři v Hustopečích

Jakou podobu měla tradiční lidová oděvní kultura hanáckého Slovácka? Proč se její slavnostní forma změnila v posledních desetiletích téměř k nepoznání? Co tomu předcházelo a jak vypadaly původní součásti slavnostního kroje? Proč se vlastně zabývat rekonstrukcemi krojů a kde se mohou uplatňovat?

Tyto a mnoho dalších zásadních otázek bylo vyřešeno během referátů na odborném jednodenním semináři konaném 23. dubna 2009 v Městském muzeu a galerii Hustopeče. Do přednáškového sálu hustopečského muzea přijali pozvání etnografové, muzejní pracovníci, zástupci regionálních folklorních souborů, někteří zastupitelé obcí, živnostníci zabývající se výrobou krojů a další, kteří se o tradiční oděvní kulturu hanácko-slovácké oblasti zájímají či jsou dokonce jejími nositeli.

„Naše setkání ukazuje, že stoupá potřeba o rekonstrukcích krojů mluvit, korigovat je a dát jim určitý řád...“, poznamenala v první části semináře PhDr. Blanka Petráková z Muzea luhačovického Zálesí náležejícího pod Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Zkušenosti se zdary i nezdary krojových rekonstrukcí na Moravě pak zazněly v devíti odborných příspěvcích. Mgr. Soňa Nezhodová, Ph.D., vedoucí Městského muzea a galerie Hustopeče, se ujala úvodního slova a představila hanácké Slovácko a jeho oděvní kulturu. PhDr. Lenka Nováková z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně popsala vlastní zkušenosti s úspěšnými i neúspěšnými krojovými rekonstrukcemi, Mgr. Blanka Vaněčková představila muzejní činnost a sbírky lidového textilu muzea v Kobyli, PhDr. Blanka Petráková se věnovala krojovým rekonstrukcím v souborových hnutích a jejich úskalím. První část programu ukončila přednáška PhDr. Romany Habartové ze Slováckého muzea v Uherském Hradišti s názvem Rekonstrukce, stylizace, imitace kroje a jeho dnešní podoba. Její kolegyně Mgr. Ludmila Tarcalová a Mgr. Marta Kondrová poté pokračovaly referáty zabývajícími se zkušenostmi s rekonstrukcemi a stylizacemi krojů na Uherskohradištsku a rekonstrukcí vlčnovského kroje pro soubor Vlčnovjan. Odpolední část semináře vyplnila Zlatislava Krůzová z Mikulova, jež se věnovala krojovému vybavení v národopisných souborech, a Silva Smutná ukončila přednáškovou část semináře příspěvkem Krojování Bítešané dříve a nyní. Odpolední diskuzi započali zakládající členové národopisného souboru Zavádka Lukáš Stávek a Ivana Smoláková, kteří se zaměřili na nové plánované krojové vybavení právě tohoto folklorního uskupení.

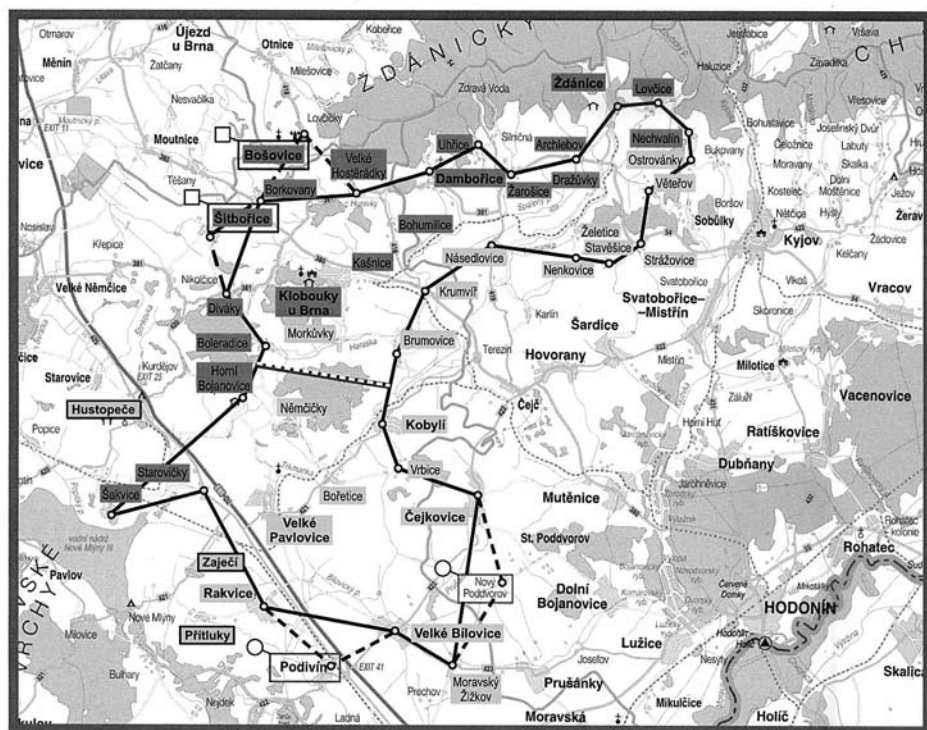
Etnografové se jednomyslně shodli na tom, že tradiční lidový oděv na celé Moravě pozbyl svoji užitnou a praktickou funkci a jeho slavnostní forma plní pouze estetickou a reprezentační úlohu, postrádající cit pro harmonii, uměřenost barev, tvarů, zdobnosti a materiálů.

Všechny tyto vlastnosti současného kroje se ukázaly být aktuální i na výstavě Slavnostní kroje na Hustopečsku, konané v květnu roku 2004 v Městském muzeu a galerii Hustopeče, jež semináři předcházela. Rozpačité ohlasy odborníků a poučených laiků na vystavené oděvy stárek a stárků představovaly jednu z hlavních motivací pro vedoucí muzea, Mgr. Soňu Nezhodovou, Ph.D., aby se touto problematikou začala zabývat ještě hlouběji a pokusila se, společně s dalšími muzejními pracovníky a profesionálními tvůrci, dát původním formám slavnostního lidového oděvu této oblasti trojrozměrnou podobu.

Hanácké Slovácko a jeho tradiční lidová oděvní kultura

Do oblasti hanáckého Slovácka dnes spadá Hustopečsko, Kloboucko a Žďánicko. Je pokládáno za součást Moravského Slovácka, ale se svou delimitací a sebeidentifikací mělo a má

MAPA HANÁCKÉHO SLOVÁČKA

Legenda

- obce z hanáckým dialektem
- obce z dolským dialektem
- linie mezi jižní a severní variantou kroje
- bývalé německé obce, v nichž se nosí hanácko-slovácký kroj
- obce, v nichž došlo k úplnému zániku hanácko-slováckého kroje
- obce, v nichž došlo k částečnému zániku hanácko-slováckého kroje

značné problémy vzniklé umělým označením obyvatel „hanáčtí Slováci“, na němž se nejprve shodli etnografové a poté se název přenesl na celý region.¹ Představy nositelů tohoto pojmenování o vlastní regionální identitě byly nejasné a i národopisní pracovníci a odborníci v minulosti i v současnosti jsou značně rezervovaní.² Území hanáckého Slováčka vyplňovalo oblast mezi Hanou, Slováckem, jižním Brněnskem a jeho součástí byla i oblast německého osídlení tzv. Thyanerů (Dyjáků, Podyjáků), jak etnografové nazývali rakouské Němce sídlící v Hustopečích, jejich okolí a dále na Mikulovsku a Valticku. Problémem je, že hanácké Slovácko provází jazyková podvojnost. Jihovýchodní část spadá do pásma tzv. dolských

nářečí a severozápadní náleží k nářečím hanáckým. Na rozhraní těchto dvou dialektů se projevuje silný obapolný vliv a probíhající předěl přesahů vlivů jevů českého a slovenského kulturního typu.³ Jazyková a kulturní hranice hanáckého Slovácka však nejsou ve shodě. Tradiční lidová kultura měla v celém regionu shodné rysy (stejný způsob obživy, stavitelství, oblast zvyků a obyčejů). Do poloviny 19. století se toto konstatování týkalo také krojů, než došlo po roce 1848 k překotnému vývoji a ke změnám.⁴ Uznávaný přírodovědec a vynikající znalec moravské lidové kultury Josef Klvaňa (1857–1919) v monografii Moravské Slovensko (svazek I, 1918) rozdělil podle tradičních oděvů hanácké Slovácko na okrsek severní (Ždánicko a Kloboucko) a jižní (Velkopavlovicko). Diferenciace lidového oděvu však na rozdíl od jazykové podvojnosti tvořila předěl území horizontálním směrem (sever-jih), takže na Kloboucku (v severní části) bylo možné nalézt obce s podobným krojem, kde se ale mluvilo hanáckým i dolským dialektem. Stejně tomu bylo i na jihu.⁵ Kulturní, respektive krojová tradice se ostře vymezovala také vůči německy osídleným oblastem zejména kvůli jazykové bariéře.

V současnosti se zdá, že s úpadkem tradiční lidové kultury a zdejších dialektů již přestává být přijetí obyvatel regionu jako příslušníků hanáckého Slovácka problémem. Svědčí o tom obnovená, dnes již bohatá folklorní činnost (festivaly v Krumvíři a Dambořicích), působení folklorních souborů (např. Zavádka), vydavatelská činnost (vydavatelství Carpe diem v Brumovicích) i muzejní činnost regionálních institucí vzniklých ve 20. a 21. století (muzeum v Kloboukách u Brna, Hustopečích, Kobyli, Velkých Bílovicích).⁶

Hanákoslovácký kroj byl bezprostředně vázán na místní textilní výrobu. Jeho vývoj šel podobným směrem jako na západní Moravě a na Brněnsku, avšak s výraznými vlivy Slovácka. Příbuznost s krojem jižního Brněnska je na něm zřetelně patrná a potvrzuje přesahy nošení určitých forem kroje v širších oblastech. V tom hrály klíčovou roli Hustopeče, které byly od 14. století trhovým centrem a vedle brněnských a klobouckých trhů patřily k nejvýznamnějším v oblasti. Shromažďovaly a prodávaly se zde výrobky východomoravských a západoslovenských cechovních výrobců. Přivážela se sem vyvazovaná batika, černé a indigové modré glancované plátno z brněnských manufaktur, které se prostřednictvím hustopečských jarmarků rozšiřovalo do dalších oblastí.⁷ Vlivem zrušení nevolnictví roku 1781 došlo k velkým správním změnám, jež měly vliv mimo jiné i na zlevnění indiga a černého barviva. Následkem toho pak hlavně na přelomu 18. a 19. století se všeobecně přízní začal těšit modrotisk a podobně tak došlo k rozšíření sukna červené barvy. Současně začaly do kroje vstupovat nové materiály, zejména potištěné kartouny. V Hustopečích se kupovalo sukno na mužský oděv, k dostání zde byla vamberecká krajka, distributoři sem dováželi haliny a kožichy, které se vyráběly v Podivíně nebo přivážely ze Šaštína, Holíče a z Chvalkovic.

Po zrušení roboty roku 1848 došlo na hanáckém Slovácku stejně jako v jiných oblastech k dalším velkým proměnám života na venkově. Na jedné straně docházelo k odkládání tradičních krojů a upřednostňování městského ošacení, na druhé straně se zvýšil důraz na reprezentativní a estetickou stránku kroje. Jeho nositelé si podobu oděvu začali přizpůsobovat vlastnímu vkusu s ohledem na sociální postavení a stáří jednotlivce. Oděv se lišil také podle různých ročních období a konkrétních příležitostí (pracovní oděv, sváteční, obřadní).

Přestože tradiční oděv podléhal přísnému kolektivnímu korektivu a byl silně konzervativní, nebyl uniformou. Nenašli bychom v minulosti v jedné chvíli v jednom místě dvě osoby ve stejném ošacení. Možností variant v rámci krojového typu bylo velmi mnoho.⁸ Augusta Šebestová (1852–1933), rodačka z Kobyli a znalkyně tradiční lidové kultury hanáckého Slovácka, popisuje mizení a zásadní proměny kroje už od roku 1820.⁹

Revoluční rok 1848, jak již bylo zmíněno, byl ve vývoji tradičního oděvu dalším mezníkem a do konce 19. století došlo k vrcholnému vývoji krojových součástek. Kolem roku 1900 se však již začínají odkládat některé součásti spodního i svrchního oděvu.¹⁰ U mužů se stále více prosazuje konfekční oděv. U žen je čím dál patrnější pokles svátečnosti kroje. Ve třicátých letech 20. století mají na svatebních fotografiích obřadní kroje již pouze nevěsty. Pro běžnou denní potřebu se lidový oděv nosil pouze do první světové války, po ní se začal vytrácet a udržoval se již jen jako oděv obřadní a sváteční. Všechní kroje se dodnes nosí jen vzácně – spatřit jej můžeme u starších žen.¹¹

Postupně převládla funkce estetická nad užitnou, což se na Moravě nejvýrazněji projevovalo ve dvacátých a třicátých letech 20. století. V první polovině 20. století dochází také k uniformitě ve vývoji kroje v závislosti na rukopisu výrobce.

Po druhé světové válce postupovalo odkládání kroje ještě rychleji. Hlavní příčinou byl nedostatek materiálu, zapojování obyvatelstva do průmyslu, odjíždění do zaměstnání mimo obce, přijímání konfekčního oděvu pro pohodlí a snadnější údržbu. Sváteční kroje se ponechávaly jen pro slavnostní příležitosti. Mnoho žen přestalo nosit kroj po svatbě nebo narození dítěte. „*Kroj není pro staré, jen pro mladé*“, říkaly ženy z Brumovic, když vysvětlovaly proměny kroje ve své obci.¹²

Kroj hanáckého Slovácka také fatálně ovlivnilo a ovlivňuje sousedství s Dolňáckem, kdy všeobecná obliba „kyjovského kroje“, který se dokonce stal jakýmsi „moravským národním krojem“, zasáhla do některých obcí tak, že původní hanácko-slovácký kroj zaměnili jejich obyvatelé za kyjovský (Bošovice). Nejzřejměji však vývoj tradičního oděvu této oblasti ovlivnilo Podluží. Výrazný podlužácký slavnostní oděv natolik působil na kroj hanáckého Slovácka, že původní formy se pod jeho tlakem začaly ztrácet. V některých obcích na pomezí obou oblastí došlo již k zaměnění či „vylepšení“ tradičních součástek podlužáckými formami (výšivky na stehenních a zadních partiích u mužského kroje, podkované boty, malované stuhy, vějířovitě seskládané stuhové formy vonice...).

V současnosti tento neblahý trend pokračuje. S potřebou reprezentativnosti a s návazností na svéráz a fenomén tzv. druhé existence kroje došlo ke ztrátě smyslu pro uměřenost kroje. Projevuje se stupňování požadavků na stále nové materiály, na bohatší a rozvinutější architekturu kroje, projevující se především ve zkracování sukní a jejich stále vyšší počtu, v efektnější a výraznější výzdobě nepřirozenými barvami pokrývajících stále větší plochu apod. Kroj se stal nepohodlným, anatomicky disproportionálním a nefunkčním. Odpadly některé součástky nebo se začaly nesprávně zaměňovat některé prvky, které dříve upomínaly na sociální stav nositele. Do slavnostního oděvu nastoupily nové barvy (bílá, která byla dříve barvou obyčejnosti a smrti).

Zároveň s tím však dostávají kroje po roce 1989 s novou společensko-ekonomickou situací nové uplatnění.¹³ Současný rozvoj souborové a spolkové činnosti, obnova mnoha tradičních lokálních světských i církevních slavností či vznik nových příležitostí a zájem veřejnosti přináší potřebu nové reprezentace jednotlivců, skupin i celých obcí a narůstá zájem o pořizování nových krojových součástek a celků.¹⁴ Vznikají ovšem krojové soubory, které již infiltrovaly všechny negativní vlivy vývoje kroje ve 20. století. Kroj tak funguje spíše jako divadelní kostým než tradiční lidový oděv a původní formy připomíná již jen velice vzdáleně.

Současná situace tak vyvolává potřebu kvalitních krojových rekonstrukcí, díky nimž můžeme poznat historii místa, kam patříme, odhalit estetické kvality a další hodnoty tradiční lidové kultury, které již z obecného povědomí vymizely. O to větší nároky jsou kladeny na zodpovědnost zadavatele i výrobce.¹⁵

Úkolem etnografa by tak nemělo být pouze nekritické pozorování těchto neblahých jevů – neměl by je pasivně brát na vědomí bez zhodnocení, jako by se jej netýkaly. „*Jde o nemoc, kterou je třeba léčit a preventivně jí předcházet*“, komentuje expresivně v roce 1986 etnograf Josef Beneš kýčové projevy na slováckých krojích.¹⁶

Rekonstrukce slavnostního oděvu v Městském muzeu a galerii Hustopeče

Základními pilíři, o které se rekonstrukce slavnostního oděvu hanáckých Slováků pod vedením Mgr. Soni Nezhodové, Ph.D., opřela, byly převážně ikonografické prameny. Prvním z nich byla litografie Wilhelma Horna vydaná v roce 1837 v grafickém albu Mährens ausgezeichnete Volsktrachten. Představuje nejstarší ikonografické ztvárnění hanácko-slováckého kroje a zachycuje stárka a stárku z panství Klobouky. Album vzniklo na objednávku moravských stavů při příležitosti korunovace posledního českého krále Ferdinanda V. Vyobrazení

Rekonstrukce hanácko-slováckého kroje, Městské muzeum a galerie Hustopeče (foto Kateřina Kopová)

dokazuje existenci původní jedné varianty kroje hanáckého Slovácka s vyváženou barevností a tradiční štíhlou ženskou siluetou.

Jako další ikonografický pramen posloužilo zobrazení svatby v Kloboukách u Brna vytvořené někdy mezi léty 1830–1850 neznámým tvůrcem.¹⁷ Zachycuje svatebčany i „přespolní“ návštěvníky v tradičním odění, jak se shromažďují na zasněženém klobouckém náměstí. Variabilitu oděvu, zimní svrchní oblečení, barevnost mužských, ženských i dětských krojů zachytil autor velmi detailně, a poskytl tak neocenitelný zdroj informací.

Obrazový materiál pak doplnily zejména popisy Augusty Šebestové a její národopisné studie zachycené v Lidských dokumentech (Brumovice). Zápisky badatelky velice přesně popsaly a potvrdily to, co bylo zobrazeno v ikonografických materiálech. Vzhled krojů hanáckých Slováků zachytili ve své románové kronice Rok na vsi bratři Mrštíkové a spisovatel Jan Herben v románu Do třetího a čtvrtého pokolení.¹⁸

Rekonstrukce se taktéž opřela o fotografický materiál přelomu 19. a 20. století a z první poloviny 20. století. Vycházela z velké části z podrobného studia lidového textilu ze sbírek Městského muzea v Kloboukách u Brna, nejstaršího muzea v okrese Břeclav. Tvůrci rekonstrukce zde zkoumali střihy, materiály, výšivky i barevnost krojových součástek. Mgr. Soňa Nezhdová, Ph.D., a Mgr. Šárka Seifertová z MMG Hustopeče spolupracovaly s profesionální švadlenou Yvetou Petráskovou, dříve výtvarnicí a konzervátorkou sbírek v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně, která kroje ušila a z velké části vyšila. Obuv stárky a stárka vyrobil Alan Kvasnička z Brna, kožený pánský opasek Jiří Hýža ze Zlína a věnec a vonice zhotovila Ivana Blanářová z Brumovic.

Výsledkem dlouhodobého snažení se staly dva krojové komplety – stárka a stárky z třicátých až padesátých let 19. století, jež byly etnografy, kteří pár již viděli, zcela schváleny a shledány plnohodnotnou vypovídající replikou tradičního lidového hanácko-slováckého kroje.

V závěru tohoto příspěvku bych ráda krojový pár představila a přiblížila.

Stárek má na hlavě plstěný černý klobouk se širokým dýnkem. Korpus pokrývá hlavy je zdobený pásky korálků tak, aby nebyla zakryta stříška. Dnes se výzdoba mnohde rozšířila po celém povrchu daleko menšího klobouku – goraláku. Ke korpusu klobouku je na přední straně připevněna vonice, svázaná červenou stuhou, která tvořila na hanáckém Slováku trojicí útvar. Tradičně se skládala z rostlých živých květů. Snažili jsme se tedy, aby umělé květiny byly vytvořeny z materiálu přirozených barev. Podobná skladba květů se pak opakuje na vonici na klopě stárka, doplněné dlouhou červenou stuhou (dnes nahrazenou seskládanou stuhou – frčou), a na věnci stárky. Stárek má obuty černé kožené holínky po kolena s rovným okrajem bez ozdobného kování a červeného lemování – na rozdíl od současné výbavy.

Vesta z černého sukna s červeným lemováním má do výstřihu všit stojatý límec, jehož lemy jsou vyšity vlněnou výšivkou. Mírně přesahuje partie pasu. Linii dvacetí mosazných knoflíků (bombíků) sledují vodorovné prýmký (palety) po celé délce přední části vesty na obou stranách korduly. Ukončuje je podle tradičního způsobu červené třepení. Zde je výrazně patrný vliv vojenských uniforem, tzv. dolmanů. Známé je, že takové palety se nosily i na rakouských uniformách v 18. století. U hanácko-slováckého kroje je unikátním projevem tohoto vlivu výskyt prýmkování i na ženské kordule, což nemá v českých zemích nikde obdoby. Prýmký měly mezi sebou mezery. Dnes se k sobě sešívají nebo se nahrazují výšivkou. Svobodní si kordulu zdobili zlato-žlutým prýmkováním, ženatí většinou zeleným. Tato tradice původní barevnosti se dnes již porušila a svobodní často nosí zelené palety ženáčů. Mužská kordula se zapínala na háčky v pase a u krku. Dnes se nosí rozhalená. V některých obcích přibýly látkové, stuhami zdobené dečky – „spony“ – nahrazující normální sepnutí vesty. Tři zádové švy, stejně jako u ženské kordulky, tvoří na zádech u spodního okraje tři ozdobné šusky s rostlinnou výšivkou. Kapsy po stranách lemuje ozdobný steh, červené soukenné lemování a trojice bombíků. Zdobení řetízkovým, plochým, rozmarýnkovým stehem či vlnovkou geometricko-rostlinné výšivky se tvořilo na soukenných a kožených součástkách (kordulích, kalhotách) barevnými vlnami či bavlnkami. U svobodných párů měla převažovat červená a žlutá barva. Vedle nich se užívalo odstínů zelených a modrých.

Kožené mužské kalhoty po kolena se dnes již nikde v regionu nenosí. Nahradily je konfekční dlouhé kalhoty různých barev a z různých materiálů. Ušity by však měly být z vhodného materiálu imitujícího kůži (dyftýn) či z jelenice s béžovou až žlutou barvou (slonovinově žlutá barva platila za nejprestižnější). Svobodní nosívali koženky po kolena, u nichž byly staženy ozdobnými řemínky sahajícími až po kotníky. Řemínky bývaly opatřeny rozšířeným koncem s vyraženými soukennými srdíčky či kytičkami. Pod koženky nosili svobodní muži modré punčochy. Ženati měli kožené kalhoty prodloužené a zastrkávali si je do holínek. Punt kalhot, opatřené výšivkou, má stárek posunutý tradičně doprava. Také boční a přední šev je ozdobně obšit, podobně jako lemy mužské a ženské vesty.

Vesta halí košili z jemného bílého plátna příramkového střihu se širokými rukávy, manžetami a stojáčkem u krku. Zavazovala se tradičně tkanicí u krku a zápěstí. Zde vznikl prostor pro výšivku. Na manžetách a nad spadeným ramenním švem zdobí plátno červená a červohnědá křížková výšivka podle vzorů z klobouckého muzea. V Městském muzeu a galerii Hustopeče vznikly společně se stárkou košili ještě další dva exempláře košile z druhé poloviny 19. století, zapínané na knoflíky, s náprsenkou ozdobenou u jedné z košil plnou, lineární výšivkou. Na prsou má stárek vyšit svůj monogram, který tradičně označoval jméno nositele.

Monogramy nositele nesly většinou také široké kožené řemeny s jednou a více přezkami. Tak je tomu též na figuríně stárka. Dvoupřezkový řemen z dílny zlínského výrobce ukazuje několik typů zdobení – vyšívání pavím brkem, zdobení aplikací červené kůže a vlněnou výšivkou. Tradiční zdobnou techniku představovalo také vybijení a dírkování řemene mosaznými aplikacemi.

K součástímu mužského kroje patřil původně černý flór – hedvábný šátek uvázaný na stojáčku košile kolem krku. Kromě estetické měl i praktickou funkci, a to zachovat co nejdéle v čistotě stojáček košile i límec vesty, která se neprala. Další dedikační šátek se provlékal vrchní dírkou mužské kordulky a přivazoval pentlí (v současnosti jej můžeme vidět nesprávně zastrčený v poklopce). Zdobil se barevnou výšivkou (v našem případě červenou se žlutým stínováním). Stárek jej dostával od stárky se svým jménem a po svatbě často i s datem sňatku. Představoval tedy jak estetický doplněk, tak obřadní součástku.

Stárka v páru doplňuje slavnostně oblečená stárka. Charakteristickým prvkem hanácko-slováckého ženského slavnostního oděvu byl monumentální věnec, zvýšený nad čelem. Prameny vlasů pod ním se tradičně stáčely na temeni a připichovaly se na ně jednotlivé květiny (dnes se temeno zakrývá „deklem“ zdobeným stuhami). Věnec stárky v barvách přirozených květin a zelených lístků se někdy ukončoval obilkami. Na obraze Svatba v Kloboukách jsou patrné „zimní varianty“ věnců s bílými aplikacemi pravděpodobně krámských květin.

Ozdobou a nejnákladnější součástkou ženského kroje je kordulka, v našem případě černá soukenná, stejně jako u mužského protějšku, lemovaná červeným sukнем. Bohatou výzdobu tvoří červená a žlutá seskládaná stuha s korálky, lemuující výstřih. Nechybí bohatá výšivka kolem celého obvodu výstřihu, na zádočných partiích také kolem švů a šůsků. Plochu vestičky doplňuje typická ozdoba ze žlutých prýmků s červeným třásněním a kovovými knoflíky. I ženská kordulka se v posledních desetiletích proměnila téměř k nepoznání. Okrouhlý výstřih se začal zašpicátovat v důsledku zvednutí původně položeného límce rukávců. Téměř vymizela seskládaná stuha. Kordulky se šijí z umělých, lesklých materiálů, barevně sjednocených s barvou svrchní sukně. Prýmky nahradila výšivka, kovové knoflíky zastoupily skleněné barevné korálky.

Rekonstruovaný slavnostní oděv stárky doplňuje zástěra zdobená tzv. vyvazovanou batikou, barvená tradičně v indigo. Sahá k dolnímu okraji svrchní sukně, je sešita z dvou obdélníkových kusů a uprostřed ozdobena stínkem. U pasu je hustě nabraná a je všita pod široký pás, který vzadu přechází v tkanici, jíž se uzavazuje. Zástěra je pravouhle ukončena a je široká tak, že zepředu není svrchní sukně pod ní nijak patrná. V současnosti se tato krojová součástka zmenšuje, zaobluje a zdobí se malovanými ornamenty, krajkami a stuhami. Původně bylo zdobení velmi jednoduché. Batikované či hedvábné černé leštěné nebo indigově modré zástěry se zdobily kromě stínku lemováním krajkou či bílou lineární výšivkou nad spodním okrajem.

Současný slavnostní kroj z Velkých Bílovic (foto Jan Halady)

Svrchní sukně sahala pod kolena až do půli lýtek, jak je tomu u stárky v hustopečském muzeu. Štíhlá silueta byla dosažena tím, že se použilo menšího počtu spodniček než dnes. Spodničky se spolu s vrchní sukni na spodním okraji zdvojovaly. K oblíbeným materiálům svrchních sukní patřil kanafas, glancované černé nebo tmavomodré plátno, plátno s drobnými tištěnými vzory, oblíbené bylo i hedvábí, samet, kašmír či brokát. Někdy se zdobily podle vkusu nositelky barevnou stuhou dokola nad spodním okrajem.

Stuha kolem pasu, v našem případě modrá, by měla korespondovat s barevností zástěry. Neměla by být zdobena malovaným dekorem, jak je tomu dnes. Tradičně mívala stuha šířku asi 10 cm a vzadu se svazovala do mašle. Její konce splývaly až k dolnímu okraji sukně a barevně mohly také odpovídat úvazovkám, jimiž se upevňoval věnec na hlavě, či podvazadlům svázaným na rukávcích. V některých obcích hanáckého Slovácka se pasové stuhy vytratilily nebo je nahradily malované stuhy vedené od boků přes svrchní sukni k jejímu dolnímu okraji.

Současný kroj z Velkých Bílovic (foto Jan Halady)

Stárka je obutá do nízkých střevíců s mosaznou přezkou. Punčochy mají tradiční červenou barvu.

Poslední krojovou součástku ženského oděvu tvoří rukávce z jemného bílého plátna s límcem (obršlákem, okružím). Krajka límce odpovídá rukávkům (taclům). Škrobené zřasené okruží zdobené barevnou výšivkou leží na ramenou a je neprůhledné. V současnosti pokračuje trend zvednutých naškrobených obršláků přesahujících do obličeje. Rukávky se v půlce paží svazovaly na tkanici a v místě svázání překrývaly barevnou stuhou – podvazadlem. Konce podvazadel splývaly volně dolů. Dnes se nahrazují tkanicemi zakončenými zdobenými mašlemi. Nic už nepodvazují, a ztratily tak původní funkčnost. Rukávky bývaly neprůhledné – na rozdíl od některých současných krojů, kde se užívá průhledných textilií. Kromě límce se vyšíval také ramenní šev. Barva výšivky by měla korespondovat s ozdobnou mužskou košilí. Užívala se rostlinná nebo geometrická křížková či lineární výšivka, bílá i barevná – většinou červená, stínovaná černě, hnědě či žlutě.

Také stárka má u sebe obřadní kapesník – „šnuptychl“ – z jemného bílého plátna. Děvčata je vyšívala pro sebe i pro stárka. Původně byly kapesníky rozměrné, na konci 19. století se zmenšily až do dnešní podoby konfekčního kapesníčku. Tradičně se lemovaly paličkovanou krajkou často v kombinaci s bílou výšivkou či dírkováním. Vyskytovaly se na nich rostlinné i zoomorfní motivy, letopočty a jména s monogramy vyšitými nejčastěji křížkovým stehem. Bývaly jedno- či dvoubarevně vyšívány, dnes je toto zdobení nahrazeno mnohobarevným malovaným dekorem.

Hanácko-slovácký kroj se vyznačoval materiálovou i výzdobnou harmonií a sjednoceností, jásavou, sytou barevností s prvky vojenských uniforem, tvořících ze slavnostních oděvů svébytný a jedinečný celek typických regionálních forem. Vyznačoval se pohodlností, snadnou nositelností, funkčností a vysokou estetickou hodnotou, a tak se mohl plně stavět

na roveň ostatním moravským krojům. Škoda, že dnes se právě typické regionální prvky, na kterých jeho svébytnost stála, rozměňují do forem okolních tradičních oděvů.

Cílem rekonstrukce oděvu stárky a stárka v hustopečském muzeu bylo ukázat reálnou podobu kroje z doby, kdy ještě nebyl ovlivněn svérázovým hnutím, kdy nepodléhal negativním zásahům jeho nositelů nebo výrazné kultuře Podluží.

Tvůrci rekonstrukce cítili potřebu ukázat na něm nejen odborníkům, ale každému zájemci, jak původní formy, střihy, výšivky, materiály a krojové součástky vypadaly, jakou plnily sociální i estetickou funkci. Je otázkou budoucnosti, zda rekonstrukce najde své uplatnění nejen jako stálá součást expozice muzea – Hustopečských trhů, ale zda s ní budou sympatizovat i folklorní soubory, které si k tradičnímu písňovému a tanečnímu repertoáru budou moci přidat také tradiční oděv, a ukázat tak část lidové kultury v její autentické podobě. Možná krojová rekonstrukce ovlivní i některé současné nositele krojů. To ukáže čas.

Nyní vzniká k rekonstruovanému páru také vzorník motivů tradičních výšivek a připravujeme i drobnou publikaci popisující problematiku hanácko-slováckých krojů a jejich tradice. Rádi bychom i v budoucnu konali semináře a konzultace pro všechny zájemce o tento tradiční, esteticky, konstrukčně, technologicky i funkčně velmi hodnotný relikv lidové kultury hanáckého Slovácka. Rádi představíme náš projekt každému žadateli.

Poznámky

¹ NEZHODOVÁ, Soňa: Hanácko-slovácký kroj (slavnostní forma) – návrh pro obec Popice, Hustopeče 2006, s. 6–9.

² Tamtéž, s. 6. Augusta Šebestová nazývala obyvatele hanáckými Slováky, Jan Herben to vyjadřoval opisem „Hanáci, kteří nemají červených gati“, a Jakub Vrbas je označoval za Hanáky, od nichž odlišoval „slovácký živel“, jenž se sem přistěhoval na přelomu 16. a 17. století v důsledku tureckých nájездů. Etnografka Miroslava Ludvíková nazývala oblast „brněnským Klobouckem“, Josef Jančář (v roce 2000) označuje hanácké Slovácko jako území vklíněné mezi Slovácko, jižní Hanou a Brněnsko. V publikaci Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska (2007) je heslo hanácké Slovácko uvedeno větou, že se jedná o přechodnou oblast mezi Hanou a Moravským Slovenskem. Pro sousední obyvatele Dolňácka a Podluží byli lidé žijící na Hustopečsku, Ždánicku a Kloboucku Hanáky, pro hanáky mluvící sousedy byli Slováky.

³ BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard a kol.: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 2. Věcná část A–N, Praha 2007, s. 240–241.

⁴ NEZHODOVÁ, c. d., s. 7.

⁵ Tamtéž. Někteří historici se domnívají, že k disharmonii mohlo dojít v důsledku válečných konfliktů 17. století (1605 nájezd Bočkajovců, 1618–1648 třicetiletá válka, 1663 turkotatarský vpád). Následkem početných ztrát hanácký hovořícího obyvatelstva došlo k dosídlování obyvatel ze Slovenska, kteří se sice přizpůsobili kulturním tradicím tohoto území, ale protože byli početnější, začali své okolí ovlivňovat jazykově.

⁶ Tamtéž, s. 7.

⁷ Tamtéž, s. 8. Zástěry ušité z tohoto materiálu se nosily v oblastech Brněnska přes hanácké Slovácko a dále na východ.

⁸ PETRÁKOVÁ, Blanka: Krojové rekonstrukce v souborovém hnutí a jejich úskalí (referát přednesený v Hustopečích 23. dubna 2009).

⁹ ŠEBESTOVÁ, Augusta: Lidské dokumenty, Brumovice 2001, s. 329–334.

¹⁰ Odkládají se kožichy, které se definitivně přestaly nosit za druhé světové války.

¹¹ JEŘÁBKOVÁ, Alena: Kroj a odívání, in: JEŘÁBEK, Richard a kol.: Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic, Brno 1981, s. 85–100.

¹² Tamtéž, s. 94.

¹³ HABARTOVÁ, Romana: Rekonstrukce, stylizace, imitace kroje a jeho dnešní podoba na hradištském Dolňácku (referát přednesený v Hustopečích 23. dubna 2009).

¹⁴ PETRÁKOVÁ, c. d.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ BENEŠ, Josef: Proti kýčovitým projevům na slováckých krojích, Malovaný kraj, roč. 22 (1986), č. 4, s. 16.

¹⁷ Neznámý autor: Svatba v Kloboukách, pravděpodobně 1930–1950, expozice zámku Lednice.

¹⁸ MRŠTÍK, Alois – MRŠTÍK, Vilém: Rok na vsi, 1903–1904; HERBEN, Jan: Do třetího a čtvrtého pokolení I–II, Brumovice 2000.

Literatura

- BENEŠ, Josef: Proti kýčovitým projevům na slováckých krojích, Malovaný kraj, roč. 22 (1986), č. 4.
- BROUČEK, Stanislav – JERÁBEK, Richard a kol.: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Svazek 2. Věcná část A–N, Praha 2007.
- HABARTOVÁ, Romana: Rekonstrukce, stylizace, imitace kroje a jeho dnešní podoba na hradě Dolníácku (referát přednesený v Hustopečích 23. dubna 2009).
- JANČÁŘ, Josef a kol.: Lidová kultura na Moravě, Brno – Strážnice 2000.
- JERÁBEK, Richard a kol.: Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic, Brno 1981.
- NEZHODOVÁ, Soňa: Hanácko-slovácký kroj (slavnostní forma) – návrh pro obec Popice, Hustopeče 2006.
- NEZHODOVÁ, Soňa: Horní Bojanovice. Putování staletími, Podivín 1998.
- PETRAKOVÁ, Blanka: Krojové rekonstrukce v souborovém hnutí a jejich úskalí (referát přednesený v Hustopečích 23. dubna 2009).
- ŠEBESTOVÁ, Augusta: Lidské dokumenty, Brumovice 2001.

Šárka Seifertová

Reconstruction of festival costume in the Haná Plain part of the Moravian Slovakia, presented at an academic seminar in Hustopeče

At this one-day academic seminar held on April 23, 2009 at the Municipal Museum and Gallery in Hustopeče, nine expert presentations discussed questions such as: What did the traditional culture of attire in the Haná part of the Moravian Slovakia look like? Why has its festival form changed over the last decades almost beyond recognition? What preceded this and what did the original parts of the festival costume look like? And why even study the reconstruction of festival costume, and how can these studies be used?

The lecture hall of the Hustopeče Museum welcomed ethnographers, museum personnel, representatives of regional folklore ensembles, town council members, artisans who make festival costumes, and others who are interested in the tradition of apparel in the Haná-Moravian Slovakia region and wear the costumes.

Ethnographers agree as one that the traditional folk apparel throughout Moravia has lost its practical function, and its ceremonial form fulfills only an esthetic and ceremonial role, lacking a sense of harmony, proportion of colors, shape, ornamentation, and material.

This was one of the motivations for the museum's director, Mgr. Soňa Nezhodová, Ph. D., along with other museum personnel and professional artisans, to try and reassemble the original form of ceremonial folk apparel in this area in actual form.

The basic pillars on which reconstruction of the ceremonial attire of the Haná Slovaks rested were mainly iconographic sources, specialized literature, and study of collection items mainly from the Municipal Museum in Klobouky u Brna.

The aim of the reconstruction of costumes of the "stárek" and "stářenka" (the young unmarried leaders of the fest) from the mid-19th century at the Hustopeče Museum was to show the true form of the costume at a time when it was not yet influenced by later movements, and had not yet fallen to negative influences of its wearers or the distinct culture of the Podluží area.

The makers of the reconstruction wished to show both experts and the general public the original forms, patterns, embroidery, materials, and parts of the costume, and what social and esthetic functions they filled. It is a question for the future what whether the reconstruction will be of use, and whether it will be accepted by folklore ensembles along with their traditional song and dance repertoire, or whether the costume reconstruction will influence some of today's wearers of the costume. Time will tell.

At this point a catalog of motifs of traditional embroidery is being made, and we are preparing a small publication describing the issue of the Haná-Moravian Slovakia costume and its tradition. In the future we would like to hold a seminar and consultation for all who are interested in this tradition, esthetics, construction, technology, and functioning of this very valuable relic of the folk culture of the Haná Slovakia. We will be glad to present our project to all who request it.